

BOUWHISTORISCHE VERKENNING

Adres: Oosterstraat 42

Status: BBP

Periode: veldwerk 25-9-2003

Onderzocht door: T. Tel, F. van der Waard (veldwerk) M. Verkerk; Auteur: F. van der Waard

Datum: Versie Februari 2005, tekstcorrectie en invoegen afbeeldingen: 11 februari 2008.

Inleiding

Deze bouwhistorische verkenning is uitgevoerd in het kader van het project Bouwhistorische inventarisatie en verkenning van de binnenstad van Groningen. Dit is het eerste project in het kader van de cultuurhistorische inventarisatie van het hele grondgebied van de gemeente Groningen die tot doel heeft de cultuurhistorische kwaliteiten in beeld te brengen. De bouwhistorische verkenning bevat een korte schets van de bouwgeschiedenis van het pand, een beschrijving van het interieur en het exterieur en een waardestelling. Het onderzoek richt zich in hoofdzaak op het gebouw zelf, waarbij in beperkte mate gebruik is gemaakt van schriftelijke bronnen en oud kaartmateriaal. De bouwgeschiedenis wordt daarom in hoofdlijnen weergegeven. Ook is het mogelijk dat achter voorzetwanden en verlaagde plafonds oudere constructies en interieur-afwerkingen verborgen zitten.

Voor het onderzoek van de bouwgeschiedenis is gebruik gemaakt van het bouwdoossier van de dienst Ruimtelijke Ordening en Economische Zaken van de Gemeente Groningen.

Beperkingen: het bouwdoossier ontbreekt.

SITUERING/STRUCTUUR

Het pand staat aan de oostzijde van de Oosterstraat op een zeer diep naar achteren toe smaller wordend perceel (ca. $74 \times 8-4,5$ m) dat oorspronkelijk tot aan de Peperstraat heeft doorgelopen. Het huis heeft aan beide zijden druppelen. Het pand bestaat uit een tweelaags voorhuis (ca. $13,5 \times 7,5$ m) met kelder met een zadeldak met een wolfseinde aan de voorkant. Daarachter bevindt zich een tweelaagse onderkelderde 'achterkamer' ($5,1 \times 7,5$ m) waarop een derde laag en een zolderverdieping; dan een niet onderkelderd vierlaags achterhuis (geschat ca. $17 \times 7,5$ m) met een plat dak, waarin een binnenplaats aan de rechterzijde is geweest, waar thans een trap uitgebouwd is. De grond achter dit achterhuis is vrij tot aan de Peperstraat.

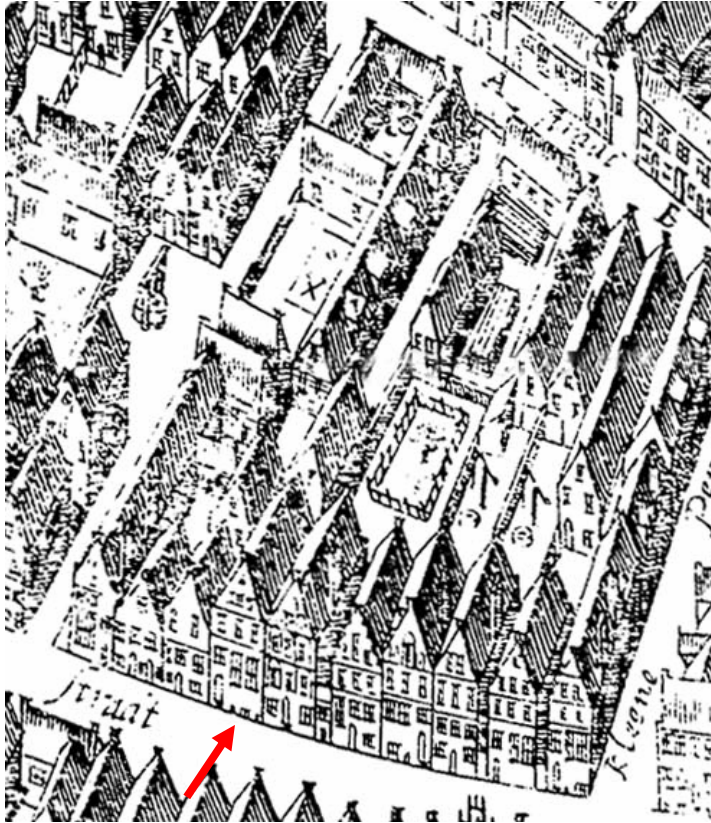
BOUWGESCHIEDENIS.

De kern van het voorhuis bestaande uit een tweelaags pand met een kelder kan mogelijk uit de vroege 14de eeuw dateren, gezien de 10-lagenmaat van 100 cm (gemeten in de kelder en de zware muren). De achtermuur van de kelder was 67 cm dik. De zijmuren kunnen een vergelijkbare dikte hebben en verjongen boven de kelder naar vermoedelijk anderhalfsteens ca. 48 cm. In dit gebouw zal de stookzijde aan de rechterkant gezocht moeten worden, daar de latere gang aan de linkerkant tot ontwikkeling is gekomen.

Achter dit voorhuis werd mogelijk in de 15de of vroege 16de eeuw een onderkelderde achterkamer gebouwd (tienlagenmaat 87 cm in de kelder en 82 cm in het opgaande werk).

Daarachter kwam in de 17de eeuw een niet onderkelderd tweelaags achterhuis (tienlagenmaat 76 cm) dat in staand verband gemetseld was. Achter dit laatste bouwdeel kwam mogelijk in de 17de of 18de eeuw een tweede, tweelaags achterhuis.

Links achterin het tweede achterhuis is een trap geweest. Dit doet vermoeden dat de gang ook aan de linkerkant gezeten heeft daar de trap meestal aan de gangkant zit. Dit wordt bevestigd door situering van de binnenplaats aan de rechterkant, zodat de gang links moet hebben gezeten. De stookplaatsen zullen aan de rechterkant gezeten hebben aangezien de gang aan de linkerkant zit. Op de zolder is aan de rechterkant een rookkanaal gevonden. De situering van de gang komt overeen met de kaart van Haubois uit ca. 1643 die aan de linkerkant een deur aanduidt.

De kaart van Haubois uit omstreeks 1643. Het noorden is op deze kaart links.

Op de kaart van Haubois wordt Oosterstraat 42 als een onderkelderd tweelaags huis met een topgevel aangegeven met de deur aan de linkerzijde. Haubois geeft een lang achterhuis aan waarbij het lijkt of er een ruimte tussen het voor- en het achterhuis zit. Dit laatste valt niet zondermeer te rijmen met de aangetroffen bouwsubstantie.

Achter dit achterhuis geeft Haubois een open ruimte aan ter breedte van het perceel die doorloopt tot de Peperstraat. Aan de Peperstraat was een poort die toegang tot de open grond gaf. Het lijkt erop dat Oosterstraat 42 een eigen toegang tot de Peperstraat had. Dit duidt erop dat het pand van oudsher een belangrijk pand met een groot perceel is geweest.

De kadastrale kaart uit omstreeks 1830 met daarop aangegeven de moderne huisnummering.

Op het minuutplan uit omstreeks 1830 is achter een volume, waarin het voorhuis en de achterkamer zijn opgenomen, een binnenplaats aan de rechterkant aangeduid. Daarachter liggen de achterhuizen. De bebouwing was ca. 34 meter diep. Daarachter was het 40 meter diepe open terrein dat naar de Peperstraat leidde.

In de late 19de eeuw werd de huidige voorgevel gebouwd.

Het tweede achterhuis werd in de vroege 20ste eeuw van twee extra bouwlagen voorzien die tevens over een deel van het eerste achterhuis doorliepen.

Bij de bevrijding liep het pand schade op en werd de kap van het voorhuis vernieuwd. In de tweede helft van de 20ste eeuw onstond de pui.

BESCHRIJVING

Gevels

De voorgevel is een tweelaagse lijstgevel met mezzanino en drie traveeën die in schoon metselwerk is opgetrokken. De pui is recent. De verdieping is voorzien van drie segmentbogige T-vensters met dunne met duivejagerprofileringen voorziene kozijnen. Omdat het raamhout van binnenuit niet bekeken kon worden, ontbreken hierover nadere gegevens. In de bovenlichten bevindt zich ongekleurd glas in lood. De mezzanino heeft drie segmentbogige tweedelige kantelramen met vrij dunne, van duivejagerprofileringen voorziene kozijnen.

Alle vensters zijn overdekt met segmentbogige steenshoge rollagen. Het metselwerk is in normaal kruisverband opgetrokken.

De voorgevel kan als een laat-19de-eeuwse gevel gedateerd worden.

beschrijving per bouwlaag

De kelder is thans met een betonnen vloer overdekt. Helaas zijn de omgaande muren gepleisterd, zodat het metselwerk niet goed zichtbaar is. De achtermuur in de kelder is 67 cm dik en heeft een tienlagenmaat van 100 cm. De achtermuur heeft aan de buitenzijde twee versnijdingen in het zicht. Deze zijn pas na de aanleg van de kelder in het voorste achterhuis in het zicht gekomen. In de linker achterhoek heeft zich een later dichtgezette opening bevonden die mogelijk de achteruitgang van de kelder was. In de rechter deel van de gevel bevond zich een tweede dichtgezette opening.

De zijmuren van de kelder zijn ook oud. Voor zover valt na te gaan was, verjongen deze zijmuren beide ca. 17 cm ter plekke waar de vloer van de begane grond was.

Enkele meters vóór de achtergevel bevindt zich een dwarsmuur van Friese geeltjes.

Er bevindt zich aan de linkerkant een muur in de lengterichting die vermoedelijk een vroegere gangmuur op de begane grond heeft ondersteund. Vooraan bevindt zich een tweede 20ste-eeuwse muur in de lengterichting van het pand die mogelijk een niet meer bestaand portaal heeft ondersteund.

De begane grond is in gebruik als winkel en van verlaagde plafonds en voorzetwanden voorzien.

Het zelfde geldt voor de verdieping. Bovendien zijn de vensters aan de binnenkant van voorzetwanden voorzien. De kapconstructie dateert van vlak na de oorlog. Tegen de rechterzijmuur is vooraan een rookkanaal te zien.

de achterkamer

De zuidelijke zijmuur van de achterkamer is bekeken in 1997¹ en heeft een tienlagenmaat van 82 cm; steenmaat 28-30 × 14,5-15 × 7-7,5 cm. Onregelmatig metselverband met klezoren bij de hoeken. Dit achterhuis eindigde bij het 20ste-eeuwse trappenhuis dat in een voormalige binnenplaats is gebouwd.

De zijmuren van de kelder van de achterkamer hebben een vijflagenmaat van 43,5 cm. Ook de zijmuren van deze kelder verjongen flink (aan de linkerkant ca. 28 cm ; rechts 21-24 cm).

De kelder is in ieder geval deels voorzien van plavuizen (21,5 × 21,5 cm).

Ook de voormalige achterkamer is afgezien van de kelder geheel als winkel in gebruik en er kan van binnen weinig waargenomen worden.

¹ Bastmeijer, A., Bouwhistorische aantekening 28-10-97 in monumentendossier gemeente Groningen.

De zuidelijke zijmuur van de achterkamer gefotografeerd in 1997.

Het achterhuis

Achter de achterkamer bevindt zich het achterhuis, waarvan de oorspronkelijke opbouw door vele latere verbouwingen en ophogingen lastig te herkennen is. Het voorste gedeelte heeft thans drie bouwlagen en een soort zolderverdieping met plat dak en zijschilden. Daarachter heeft het achterhuis vier bouwlagen met een plat dak. Bij nadere analyse blijkt het achterhuis uit twee bouwdelen ontstaan te zijn, waarvan men de zijmuren nog min of meer terug kan vinden.

Het achterste gedeelte van de linker zijgevel (noord) van het achterhuis.

Het voorste gedeelte van de noordelijke zijmuur is tot en met de eerste verdieping in staand verband gemetseld en heeft een 10-lagenmaat van 76 cm. Dit muurwerk kan uit de 17de eeuw stammen en geeft de afmeting van het voorste achterhuis aan. Op de verdieping bevinden zich twee vierruitsvensters met dikke kozijnen met kwartrondprofiel. Het betreft in aanleg mogelijk 18de-eeuwse vensters.

Aan de zuidzijde heeft zich in het voorste gedeelte van het voorste achterhuis een binnenplaats bevonden die al op het minuutplan uit omstreeks 1830 aangegeven wordt. Deze binnenplaats is in de 20ste eeuw dichtgezet om hier een trappenhuis te kunnen bouwen. De derde verdieping en de zolderverdieping met zijn eigenaardige kapvorm kunnen van kort na de tweede wereldoorlog dateren.

Het gedeelte achter dit voorste achterhuis is een vierlaags achterhuis, waarvan de twee onderste bouwlagen mogelijk 17de- of 18de-eeuws zijn en de twee bovenste uit de vroege 20ste eeuw stammen. Ongeveer op de overgang van het eerste naar het tweede achterhuis verspringt de balklaag boven de eerste verdieping iets naar beneden. Ook het oude muurwerk in de zuidmuur verspringt hier iets.

De blinde zuidmuur is thans ingebouwd, maar was bij een verbouwing van nr. 44 te zien en is toen gefotografeerd. In de zuidmuur zijn oude ankers van een enkelvoudige balklaag boven de begane grond en de verdieping te zien. Dit onderste gedeelte van de muur was deels bepleisterd, zodat het metselverband niet goed te zien is. De muren van de tweede en derde verdiepingen zijn in

halfsteensverband gemetseld. Wellicht is dit gedeelte met spouwmuren gebouwd. De ankers van de balklaag boven de tweede verdieping zijn eenvoudige vroeg-20ste-eeuwse ankers.

De noordgevel is grotendeels ingebouwd, behalve het meest oostelijke stukje. Daarin is te zien dat de eerste verdieping in staand verband is gemetseld. Het zou 17de- of 18de-eeuws metselwerk kunnen zijn. De onderste twee bouwlagen van de achtergevel gaan de hoek om en zijn in het oostelijke stukje van de noordgevel te zien. Dit metselwerk wijkt af van de rest van de noordgevel en is slordig vertand. Mogelijk is dit metselwerk 19de-eeuws.

De muren van de tweede en derde verdiepingen zijn in halfsteensverband gemetseld. Op de tweede verdieping zijn enige H-vensters overdekt met een rollaag. De ankers van de balklaag boven de tweede verdieping zijn eenvoudige vroeg-20ste-eeuwse ankers.

De achtergevel is een eenvoudige recht gesloten vierlaagse gevel. De onderste twee bouwlagen zijn van 19de-eeuws metselwerk voorzien; de bovenste zijn vroeg 20ste-eeuws. De gevel is voor het grootste deel afgedekt door recente platen. Vlak onder de bovenkant van de gevel is een grote rollaag te zien waaronder zich een zeer breed venster zal hebben bevonden. Ook dit bouwdeel is als winkel in gebruik zodat er van binnen weinig waargenomen kan worden.

WAARDESTELLING

Het casco van Oosterstraat 42 heeft hoge monumentwaarde vanwege de hoge ouderdom van een deel van het muurwerk en de balklagen. Het voorhuis is in de kern 13de- of 14de-eeuws (de keldermuren en de zijmuren). De 15de- of 16de-eeuwse achterkamer heeft een kelder en oude zijmuren. Het eerste achterhuis heeft 17de-eeuwse zijmuren en 18de-eeuwse houten vensters. Het tweede achterhuis heeft 17de- of 18de-eeuwse zijmuren. Mogelijk zijn ook oude balklagen bewaard gebleven die waardevol zijn. In hoeverre de historische balklagen nog intact zijn is onduidelijk, maar als die er zijn, hebben ze bouwhistorisch waarde.

In het huis kan ondanks de talloze verminkingen nog steeds de karakteristieke opbouw van een aanzienlijk Gronings middeleeuws onderkelderd huis compleet met onderkelderde achterkamer en verdere achterhuizen ontdekt worden. Een dergelijke opbouw heeft hoge monumentwaarde.

Het huis heeft stedenbouwkundig hoge monumentwaarde als karakteristiek onderdeel van de behouden gebleven middeleeuwse perceels- en bebouwingsstructuur aan de Oosterstraat. In dit kader moeten ook de druppelen aan weerszijden van het huis genoemd worden.

De bouwmassa van het pand heeft positieve monumentwaarde omdat hieruit nog enigszins de grootte van het middeleeuwse voorhuis afgeleid kan worden.

Het huis is zonder twijfel een belangrijk middeleeuws huis met bewoners van aanzien geweest dat als zodanig historische waarde heeft.

De voorgevel heeft enige architectuurhistorische waarde als 19de-eeuwse lijstgevel.

De indeling en de interieurafwerking zijn modern en van indifferente waarde.

AANBEVELINGEN

Dit huis moet beslist nader bouwhistorisch onderzocht worden als daarvoor de kans bestaat.